

Kiss Zoltán[1]: Marcus Tullius Cicero: Válogatott vádbeszédek[2]

Debreceni Jogi Műhely, 2010. évi (VII. évfolyam) 3. szám (2010. október) 76-78.

„Marcus Tullius Cicero – Válogatott vádbeszédek” címmel jelent meg Nótári Tamás monográfiája, mely Cicero Verrinait, a Caius Verres, Szicília helytartója ellen lefolytatott perben elhangzott beszédeit mutatja be. A kötet a korábban megjelent Válogatott védőbeszédek I–II. és Cicero-monográfiák méltó folytatása, melyben Nótári Tamás kiváló fordításában ismerhetők meg Ciceronak a per kapcsán részben elhangzott, részben megírt beszédei, amiket a szerző részletes bevezető tanulmányokkal és magyarázó jegyzetekkel látott el.

A kötetben található hét darabból álló, teljes terjedelmében fennmaradt beszédsorozat egyedülálló az antik retorikatörténetben. Az első beszéd, a *Divinatio in Caecilium* a pert megelőző szakaszban hangzott el, amikor mind Cicero, mind Q. Caecilius feljelentést tett a praetornál Verres ellen, s a két feljelentő között azon kérdésben kellett döntést hozni, hogy melyikük igénye megalapozottabb, vagyis utóbb melyikük „képviselheti” a vádat – tekintettel arra, hogy Rómában a közvádoló, vagyis az ügyész funkciója ismeretlen volt. A Verres elleni első beszéd (*Oratio in Verrem prima*) nem Verres szicíliai helytartósága idején elkövetett bűncselekményeivel és visszaéléseivel foglalkozik. Cicero ebben rávilágít a védő, Hortensius taktikájára, és egyértelművé teszi, hogy lemond a szokásos kimerítő részletességű vádbeszéd megtartásának lehetőségéről, vagyis megmagyarázza, hogy miért nem tart tényleges vádbeszédet, s miért tér rá egyenesen a bizonyítékok bemutatására, amire rendszerint csak az összefüggő vádbeszéd után került sor. Az öt könyvből álló Verres elleni második beszéd (*Oratio in Verrem secunda*) mindenre kiterjedő részletességgel pótolja az elmaradtakat: az első könyv Verres előéletével, az ezt követő négy pedig Szicíliában elkövetett bűntetteivel foglalkozik. Az öt könyvet felölelő második beszéd azonban sohasem hangzott el, mivel a helyzete kilátástalanságát belátó vádlott nem várta meg a per befejezését, hanem önkéntes száműzetésbe (*exilium*) vonult. A második oratio tehát csupán fiktív beszéd, ténylegesen a politikailag nagy jelentőségű per anyagát szónoki formában feldolgozó publicisztikai mű.

Verres ellen a 70-ben lefolytatott perben a vád a *crimen pecuniarum repetundarum* kategóriájába tartozott, ami magában foglalta a jóformán korlátlan hatalommal rendelkező helytartók által tartományok lakosságával szemben elkövethető visszaélések számtalan fajtáját, tehát a zsarolás kiterjesztően értelmezett fogalmával adható vissza ezen, a köztársaság korának (a választási visszaélések, az *ambitus* különféle formái mellett) legnagyobb rákfenéjét képező tényálláscsoport.

A Verres elleni vádemelés és per során Cicerónak számtalan nehézséggel kellett megküzdenie, hiszen a Verres mellett felsorakozó szenátusi arisztokrácia minden befolyását latba vetette, hogy a nyilvánvalóan súlyos büntetekkel terhelt helytartó elítélését megakadályozza. Az eljárás sikeres kimenetele Cicero páratlan kitartásának, taktikai érzékének és szónoki képességének volt köszönhető. Már Verres 73-ban megkezdett szicíliai helytartóságának utolsó évében, 71-ben szinte egész Szicília minden városa követséget menesztett Rómába, hogy felkérjék a 75-ben Szicíliában *proquaestor*ként működő Cicerót: vállalja el ügyüket a Verres elleni indítandó perben. Cicero ugyan addig és azt követően is csak védői szerepet látott el, azonban felmérte a példátlan politikai botrányt ígérő perben rejlő lehetőségeket, és igent mondott a követségek kérésére. 70 januárjában Verres elhagyta Szicíliát, hivatali örökébe – a hagyományosan Szicília patrónusaiként számon tartott Metellusok közül való – L. Caecilius Metellus lépett. Amikor 70 elején Cicero vádat akart emelni a *crimen repetundarum*ban illetékes *quaestio*t vezető M. Acilius Glabrio praetor előtt, úgy tűnt, falba ütközik: Verres híve és egykori *quaestor*a, Q. Caecilius Niger az egykori helytartóval

összejátszva szintén a vádemelés jogáért lépett harcba, hogy meggátolja a tényleges, Cicero általi vádemelést. A Caecilius elleni beszéddel Cicero elérte, hogy elnyerje a vádemelés jogát, és egyúttal száztíz napos határidőt kapott a praetortól a bizonyítékok feltárására és összegyűjtésére. Ezt követően Cicero Szicíliába utazott, és megkezdte azon bizonyítékok összegyűjtését, amelyeket a második beszéd második, harmadik, negyedik és ötödik könyvében adott közre. Az új helytartó, L. Caecilius Metellus minden lehetséges eszközzel megpróbálta hátráltatni és akadályozni a vádlót: bizonyítékokat sikkasztatott el, megtiltotta a tanúknak, hogy megjelenjenek Cicero előtt, illetve Rómában, keményen megfenyegette a közösségeket, arra az esetre, ha Verres ellen mernének vallani. Később a Rómába a megadott határidőre visszatérő Cicerót újabb akadály várta: Verres szövetségesei az achaiai zsarolási ügyek kapcsán újabb (színleges) vádlót állítottak, aki a bizonyítékok megszerzését száznolc nap alatt vállalta. A praetor a nyomozási időnek megfelelően tűzte ki a tárgyalást, a szicíliai ügyeket az achaiai zsarolás miatti per mögé sorolta, s így az első tárgyalásra 70. augusztus 5-én kerülhetett csak sor.

Eljárásjogi szempontból érdekesség Ciceronak az első tárgyaláson tett azon bejelentése, hogy eltekint a szokásos, hosszú és átfogó vádbeszédtől, és ellenfelei halogató taktikáját keresztülhúzva hozzákezd a bizonyítási eljáráshoz, vagyis a tanúk kihallgatásához és az okiratok bemutatásához, amellyel világossá fogja tenni, hogy három éves helytartói működése alatt Verres negyvenmillió sestertiust zsarolt ki a szicíliaiaktól. Verres és Hortensius tehetetlenül nézték a váratlan fordulatot, az első tárgyalás, amely immáron nem hagyott kétséget a vádlott bűnössége felől, augusztus 13-án befejeződött. Mire két ünnepsorozat végén, szeptember 20-án a törvényszék ismét összeült, Verres önkéntes száműzetésbe ment, ami a bűnösség beismerésével egyenértékű volt. Nem maradt más hátra, mint a büntetési összeg megállapítása (*litis aestimatio*), amit a törvényszék az éppen még lefoglalt javakkal arányban neveltségesen alacsony összegben, háromezer sestertiusban határozott meg. Mindazonáltal a per sikeres befejezést nyert. Verres további pályafutásának reménye semmivé vált, a tartományi helytartók számára a események elrettentő példaként szolgáltak, Cicero pedig Hortensiust legyőzve immáron vitathatatlanul Róma első törvényszéki szónoka lett.

A vádlott, C. Verres életútjának állomásait kizárólag Cicero nem éppen pártatlan elbeszéléséből rekonstruálhatjuk, a források sem róla, sem a család más tagjairól nem adnak bővebb felvilágosítást, szenátori rangú apját, aki e rangra nagy valószínűséggel Sulla alatt tett szert is csak Cicero említi. A Cicero által Verres szicíliai helytartóságáról festett rendkívül komor kép első látásra túlzónak látszik, és talán bizonyos pontokon valóban egyoldalúnak tűnhet, ám azt a felsorakoztatott tanúvallomások és okiratok alapján mégis helytállóknak kell ítélnünk. Cicero nem csupán szörnyetegnek, hanem a történelemben példátlan szörnyetegnek ábrázolja Verrest, azonban éppen az egyéb zsarolási ügyek, amelyekben Cicero védőként lépett fel, azt engedik valószínűsíteni, hogy bizonyos visszaélései korántsem tekinthetők egyedülállóknak és példátlanoknak a köztársaság utolsó századában. Míg a Rómában tevékenykedő magistratusok intézkedései ellen collegájuk, illetve collegáik, valamint a néptribunusok felléphettek, addig a provinciai magistratusok esetében kizárólag a szenátusi ellenőrzés működött, illetve működhetett volna, amennyiben a szenátust nem foglalta volna le egyfelől az ekkortájt egyre viharosabbá váló kül- és belpolitika, másfelől pedig nem kovácsolta volna össze a rend tagjait legtöbbször alig megbontható véd- és dacsövetség. A provinciai magistratusok tehát bizonyos mértékben önmérsékletükre és jellemzőségeikre voltak utalva, ám ezen értékeket a polgárháborús időszak zűrzavara nagyban aláásta. A per utáni időszakból Verresről tudható, hogy további huszonhét éven át élt száműzetésben, ám összeharácsolt vagyona nyújtotta luxusban. 43-ban (akárcsak Cicerót) Antonius proskribáltatta és ölette meg – a sors furcsa fintoraként azért, mert nem volt hajlandó átadni neki értékes műkincsei és kincset érő edényeit. A vádlott és a vádló tehát ugyanabban az

évben, ugyanazon politikai leszámolás keretében vesztette életét, az előbbi állítólag még értesült az utóbbi kivégzéséről.

A Verrinák egyedülállóan értékes források a római jog kutatói és az ókortörténészek számára, hiszen nemcsak a kor büntetőeljárás rendszeréről adnak információkat, hanem a tartományi közigazgatás rendszerét is olyan részletességgel mutatják be, amelyet a köztársasági kor egyéb szövegeiből nem ismerhetnénk meg. A beszédek tovább bővítik az ismereteket a római praetori jogszolgáltatás és edictumkibocsátás mindennapjairól, az adórendszer részleteiről, a középítkezések felügyeleti jogköréről, az adóbérlő-társaságok működéséről, valamint az öröklési jog intézményeiről.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a Lectum Kiadó igényes kiadásában megjelent kötetben a magyar nyelven teljes terjedelmükben első alkalommal olvasható Verrinákkal Nótári Tamás az eddigi Cicero-kutatásának folytatásaként ismét egyedülállóan izgalmasan, precíz fordítással és bőséges magyarázatokkal mutatja be Cicero munkásságának egy újabb szegmensét.

[1]PhD-hallgató, KRE ÁJK

[2] Fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezetést írta Nótári Tamás, Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 412 oldal